

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: «**ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ СКЛАДАННЯ РЕЧЕННЯ У ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ**»

Виконала студентка 2 курсу
групи KorLs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія
Мовчан Аліна Володимирівна

Керівник:
Константинів О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Докучина Т.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	7
1.1 Особливості розвитку мовлення дітей з порушеннями інтелекту	7
1.2 Характеристика граматичної будови мовлення у дітей з порушеннями інтелекту.....	10
1.3 Особливості формування граматичної сторони мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку	16
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ НАВИЧКИ СКЛАДАННЯ РЕЧЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ	28
2.1 Методика обстеження граматичної будови мовлення у дітей з порушеннями інтелекту.....	28
2.2 Результати констатувального експерименту.....	37
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ СКЛАДАННЯ РЕЧЕННЯ У ДІТЕЙ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ	43
3.1 Експериментальна програма з формування навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту	43
3.2 Результати формувального експерименту.....	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Формування граматичної сторони мовлення є одним із пріоритетних завдань спеціальної педагогіки та логопедії зокрема. Успіх людини у суспільстві залежить, зокрема, від рівня розвитку її мовленнєвих здібностей. Лексико-граматична сторона мовлення особливо важлива для соціалізації, оскільки істотно впливає на розвиток мовленнєвої компетенції та комунікації в цілому.

Питання освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку висвітлювались у працях В. Бондаря, О. Гаврилова, С. Миронової, Ю. Галецької, М. Синьова. Зокрема, у дослідженнях М. Синьова вказується, що діти з порушеннями інтелекту є однією з найбільш складних для включення в освітній процес закладів загальної середньої освіти через наявність у них труднощів у комунікації, поведінці, сенсомоторному функціонуванні, орієнтації у навколишньому середовищі, соціальній адаптації та соціалізації.

Дослідження вітчизняних науковців розкривають різні аспекти вивчення дітей з порушеннями інтелекту, зокрема, особливості їх пізнавальної діяльності (О. Гаврилов, Ю. Галецька, М. Матвеева, В. Синьов, Д. Шульженко та ін.), психолого-педагогічного супроводу дітей (В. Богданова, Є. Казанцева, І. Кулагіна, О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Гладченко, С. Трикоз та ін.) та їхніх сімей (С. Миронова, О. Мякушко, В. Шевчук, І. Сухіна, А. Чобанян), соціалізації та соціально-трудової адаптації (А. Висоцька, Н. Василенко, Л. Дробот, О. Сербова, І. Татьянчикова, Н. Ярмола), відбору змісту освіти на навчально-методичного забезпечення його реалізації (А. Данілавичюте, Л. Савчук, Т. Сак, О. Таранченко, О. Чеботарьова, Л. Чепурна, С. Чупахіна тощо).

Різні аспекти методики розвитку мовлення дітей інтелектуальними порушеннями відображені у працях Л. Вавіної, О. Гаврилова, Ю. Галецької, В. Левицького Т. Дягтяренко, О. Мілевської, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тищенко, Ю. Пінчук та ін. Зокрема у дослідженнях Є. Соботович, вказується, що основою розвитку зв'язного мовлення є формування висловлювання, тобто словосполучень та речень.

Розвиток граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальним недорозвиненням розглядалися багатьма авторами, зокрема у дослідженнях Л.

Вавіної, Т. Дягтяренко, А. Обухівської, Є. Соботович, В. Тищенко та ін. В. Тищенко зауважує, що зміст і методи роботи при цьому мають ґрунтуватись на використанні природних шляхів засвоєння дитиною рідної мови: засвоєння системи найбільш уживаних базових структур, які є практичним втіленням граматики.

За Н. Гавриловою процес мовленнєвого висловлювання охоплює такі складні розумові дії, як програмування, вибір мовних одиниць, адекватних задуму, багаторівневий контроль за правильністю побудови фрази, використання граматичних конструкцій, вимови слів. Цими розумовими діями дитина з інтелектуальною недостатністю володіє на вкрай низькому рівні. Семантична структура речення відображає структуру ситуації, про яку в ньому йдеться. Щоб навчитися правильно будувати висловлювання, слід сприймати ситуацію диференційовано, виділяти в ній суб'єкт, дію, об'єкт, на який дія спрямована. Діти з порушенням інтелекту тривалий час сприймають ситуацію синкретично, неподільно, глобально, що є однією з причин пізнього і неправильного формування фразового мовлення. Граматичні конструкції є відображенням процесу встановлення відношень та зв'язків між об'єктами навколишнього світу, тому труднощі в їхній побудові та сприйманні зумовлені недостатністю розумової діяльності.

Засвоєння граматичних категорій здійснюється шляхом багаторазового зіставлення слів за звучанням та значенням і залежить від уміння індивіда виділяти елементи слова, за рахунок яких змінюється його значення. В основі такого уміння лежать операції мислення, які при порушенні інтелекту є недостатньо розвиненими.

Мовлення старших дошкільників з порушенням інтелекту складається з простих, непоширених, часто неповних і неправильно побудованих речень. Висловлювання можуть бути однослівними і мати синкретичний характер — коли одним словом позначається ситуація чи подія. Їхні розповіді становлять ланцюжок із граматично однозначних речень. У зв'язку з не вмінням диференціювати суб'єкт від дії, відокремити від дії об'єкт або знаряддя діти пропускають головні члени речення, не розуміють запитань до другорядних членів речення.

Учні не вміють узгоджувати слова у реченні, допускають синтаксичні помилки. Вони не розуміють і не вміють користуватися синтаксичними відношеннями між словами, які виражаються за допомогою відмінкових закінчень. Найскладнішим для засвоєння виявляється орудний відмінок. Потребує спеціальної уваги й те, як діти з ІІІ користуються такими граматичними категоріями, як рід, число. Стійкість таких помилок Є. Соботович пояснює тим, що дитина фіксується на предметному значенні слова, ігноруючи його граматичне оформлення, не звертаючи увагу на особливості використання його змінних частин.

Таким чином, проблематика дослідження особливостей формування граматичної сторони мовлення залишається актуальною що і зумовило вибір нашої теми дослідження «Формування навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту». Тема дипломного дослідження пов'язана з темою кафедри «Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту і мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти».

Об'єкт дослідження: процес формування навички складання речення у дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Предметом дослідження: особливості формування навички складання речень у дітей з інтелектуальними порушеннями старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: дослідити стан розвитку граматичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелекту та розробити методiku формування навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. здійснити аналіз вітчизняних і зарубіжних науково-методичних джерел з проблеми формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з порушеннями інтелекту;

2. виявити особливості розвитку навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту;

3. визначити напрями і зміст формування навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту.

4. розробити та експериментально перевірити визначені напрями та зміст

формування навички складання речення у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження:

Теоретичні: теоретичний аналіз і синтез зарубіжного й вітчизняного досвіду для обґрунтування теоретичних положень з проблеми формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ІІ; *емпіричні:* пряме й опосередковане спостереження мовлення дітей в умовах логопедичної групи з метою вивчення розвитку навички складання речення у дітей старшого дошкільного віку ІІ; педагогічний експеримент з метою перевірки доцільності розробленої експериментальної методики формування навички складання речення у дітей старшого дошкільного віку з ІІ в умовах ЗДО; методи діагностування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ІІ.

Експериментальна база. Дослідження формування навички складання речення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелекту здійснювалось закладі дошкільної освіти №5 м. Калинівка Вінницька області

ВИСНОВКИ

На основі викладеного вище можна зробити такі висновки:

1. Здійснений аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з проблеми формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з порушеннями інтелекту старшого дошкільного віку. З'ясували, що у дітей з порушеннями інтелекту страждають всі компоненти мовленнєвої системи й описали особливості кожного компонента. На основі практичного досвіду й аналізу літературних джерел охарактеризували стан лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з розумовими порушеннями, а саме лексичної й граматичної складових.

2. Характеристика структурних компонентів мовлення у дітей порушеннями інтелекту старшого дошкільного віку виявила порушення формування словника, що проявляються в недостатньому засвоєнні значень слів, обмеженості активного словника, непропорційній представленості в словнику дітей різних частин мови, заміні одних слів іншими (вербальні парафазії), недостатній представленості в словнику похідних слів, труднощах актуалізації добре знайомих за значенням слів; порушення формування граматичної будови, що проявляються в недостатньому засвоєнні значення граматичних форм, неправильному використанні граматичних форм у власному мовленні.

3. З'ясували рівень розвитку лексико-граматичної сторони мовлення дітей з порушеннями інтелекту. Дітям порушеннями інтелектуального розвитку найбільш притаманні специфічні відхилення в засвоєнні лексики і граматики: не засвоюється структура речення, слова не об'єднуються в речення, часто пропускаються головні чи другорядні члени речення, спостерігається спотворення речень за змістом, обмеженість, бідність синтаксичних конструкцій, недостатня сформованість синтаксичних операцій, неспроможність поширити або озвучити речення тощо.

4. На основі результатів дослідження лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з порушеннями інтелекту розробили програму формування навички складання речення у дітей з порушеннями інтелекту. Напрямки роботи формування складання речення: робота з лексичним матеріалом (включення нової

лексики; закріплення нової лексики; контроль лексики); робота з граматичним матеріалом; робота з текстовим матеріалом; навчання усному монологічному висловлюванню за допомогою вербальних опор. Основним методом формування навички складання речень був метод ментальних карт Тоні Бьюзена. Основні завдання: розвиток розуміння мовлення; уточнення й розширення словникового запасу; формування узагальнюючих понять; формування практичних навичок словотворення й словозміни; уміння вживати прості поширені речення.

6. Для з'ясування доцільності та ефективності розроблених напрямів і змісту був проведений констатувальний експеримент. Значно зріс рівень як лексичної так і граматичної сторін мовлення в експериментальній групі, що зумовлено, перш за все, запровадженням розроблених напрямів і змісту формування навички складання речення. Відтак, запровадження напрямів і змісту формування навички формування складання речення є ефективним. Це підтверджує припущення, що запровадження розроблених напрямів і змісту корекції лексико-граматичної сторони мовлення підвищують ефективність корекційно-розвивального впливу на дітей старшого дошкільного віку порушеннями інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. — К.: Редакція журналу “Дошкільне виховання”, 1998.
2. Белова О. Б. Особливості розвитку когнітивних процесів та емоційно-вольової сфери у молодших школярів з ПМР / О. Б. Белова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова.— Кам’янець-Подільський : Медобори-2006, 2011. – Вип. II. — С. 6–15.
3. Богуш А. М. Заняття з розвитку мови дітей в дошкільних закладах.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання / А. М. Богуш – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 374 с.
5. Боряк О.В. Психолого-педагогічні умови формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку // Збірник наукових праць «Педагогічні науки», 2016
6. Боряк О.В. Характеристика структури мовленнєвого дефекту у дітей з вадами інтелектуального розвитку // Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19, 2013
7. Варій М. Й. Психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / М. Й. Варій. — 2-ге вид., випр. і допов. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 288 с.
8. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. — К. : Радянська школа, 1976. — 272 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001 – 416 с.
10. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу / Н. С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам’янець- Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. X. — С. 306—310.
11. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей.

- Монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
12. Горай І. В. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ / І. В. Горай // Реабілітаційна педагогіка: Теорія і практика. Полтава. – 2009. ПДПУ. – 50 с.
  13. Горай І. В. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ / І. В. Горай // Реабілітаційна педагогіка: Теорія і практика. Полтава. – 2009. ПДПУ. – 50 с.
  14. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» // Освіта—1993. — № 44 – 46. — С. 5.
  15. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посібник / Т. В. Дуткевич. — К. : Центр учбової літератури, 2012 – 360 с.
  16. Дяченко В. О. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення / В. О. Дяченко, Л. Л. Стахова // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матер. VII Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф. (15 лютого 2018 року, м. Суми). – Суми : Цьома С.П., 2018. — С. 69—72.
  17. Заброцький М. М. Вікова психологія : навч. посібник. — К. : МАУП, 1998. — 93 с.
  18. Загальна психологія : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
  19. Загальна психологія : підручник / за ред. С. Д. Максименка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Вінниця : Нова Книга, 2014 – 704 с.
  20. Закон України «Про освіту» // Освіта України № 14 — 1991. — С 3 - 6.
  21. Ільїна Н. В. Методологічні засади формування образного мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / Н. В. Ільїна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. праць / відп. ред. В. М. Синьов. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — № 8. – С. 3—5.
  22. Карта логопедична обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення: Методичні рекомендації для практичної роботи / Автори-укладачі І. Г. Дмитрієнко, Л. О. Федорович. — Полтава, 2006. — 33 с.
  23. Карта логопедична обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями

- мовлення: Методичні рекомендації для практичної роботи / Автори-укладачі І. Г. Дмитрієнко, Л. О. Федорович. – Полтава, 2006. – 33 с.
24. Коломієць, Ю. В. Особливості префіксально-дієслівного словотвору у мовленні молодших школярів із ТПМ / Ю. В. Коломієць, Н. О. Дерев'янка // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 17. – 98-102 с.
25. Концепція дошкільного виховання в Україні — К.: Освіта – 1993. — 16с.
26. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні. ж. "Дефектологія" №1 за 1996р., С. 2-14.
27. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: прогр.-метод. комплекс / Ю. В. Рібцун ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : Освіта України, 2011. – 292 с. : табл. – (Логоарт). – Бібліогр. : с. 287-292. – 2000 прим. – ISBN 978-966-188-187-6.
28. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини. Тернопіль: Мандрівець, –2017.
29. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку / К. Л. Крутій. – Запоріжжя, 2004.
30. Крутій К.Л. Граматична норма як компонент культури мовлення дитини дошкільного віку // Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К.Д.Ушинського. Збірник наукових праць. – Випуск 4-5. – Одеса, 2002. – 155-161 с.
31. Крутій К.Л. Перспективно-календарне планування занять із навчанням мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПМ»ЛТД, 2005. – 192с.
32. Крутій К.Л. Перспективно-календарне планування занять із навчанням мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПМ» ЛТД, 2005. – 192 с.
33. Левицька Г.М. Адаптація дітей раннього віку до дитячого садка / Г.Левицька //Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2011. – №3. – С.76-91
34. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. — Одеса: ПНЦ АПН України,

2001. — 269 с.
35. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М.К. Шеремет. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. 672 с.
36. Логопедія: підручник / За ред. М. К. Шеремет. Вид 3-тє, перер. та допов. Київ: Видавничий дім «Слово». – 2015. – 776 с.
37. Логопедія: підручник. – [Шеремет М.К., Тарасун В.В., Конопляста С.Ю. та ін.]; за ред. М.К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.
38. Логопсихологія : навч. посіб. / Конопляста С. Ю., Сак Т. В. ; за ред. Шеремет М.К. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
39. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. – Київ: Вища школа., 1974. – 356 с.
40. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. – К.: НДІ педагогіки України, 1991.-198с.
41. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: монографія. К.: ДІА, 2016. 308 с.
42. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних начальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). Вид. 3-є, перер. та доп. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 312 с.
43. Марченко І.С. Особливості логопедичної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Логопедія., 2013. – №3. – 52-56 с.
44. Марченко І.С., Маслюк Н.В. Усвідомлення словесного складу мовлення дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня. Корекційна педагогіка., 2009. – №1. – 31-37 с.
45. Мастюкова Е.М. Дефекты речи и их происхождение //Причины возникновения и пути профилактики аномалий развития у детей / Под ред. Т.А. Власовой. - М.: АПН СССР, 1985. – С. 73 - 95.
46. Миронова, С. А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях / С. А. Миронова. – М. : Просвещение, 1991.
47. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі). / Г. Нікіщенко // Дитячий садок., 2005. – №5. –

Вкладка.

48. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі) // Дитячий садок. – 2005. - №35. – Вкладка.
49. Пахомова Н. І. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення . Дефектологія. 2005. № 3 С. 48-50.
50. Піроженко Т.О. Мовленнєвий розвиток дитини до шкільного віку // Наукові записки Ін ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д.Мак сименка. – К.: Нора Друк, 2003. – Вип. 23. – 436 с.
51. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Тамара Іллівна Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – 456 с.
52. Про дошкільну освіту: Закон України. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2001. – 56 с.
53. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ М-ва освіти і науки України від 20 лют. 2002 р. № 128 // Практика упр. закл. освіти. – 2006. – № 5. – С. 100–104 : табл.
54. Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади: інструктивно-методичний лист М-ва освіти і науки України //
55. Програма розвитку, навчання та виховання “ Дитина в дошкільні роки”. — 2-ге вид. — Запоріжжя: ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2004. — 268 с.
56. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 5-е вид., стер. – К. : Либідь, 2005 – 560 с.
57. Психологія мислення : підручник / [І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, О. В. Матласевич, У. І. Нкітчук та ін.] ; за ред. І. Д. Пасічника. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. – 560 с.
58. Ревуцька О. Виконання лексико-граматичних вправ молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення на уроках української мови// Імідж сучасного педагога. – 2007. №4(73).- С.47-50.
59. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого

- дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс . Освіта України, 2010. 292 с.
- 60.Рібцун Ю.В Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс.- К.: Освіта України, 2011
- 61.Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. - Харків ВГ "Основа", 2012
- 62.Рібцун Ю.В. Сходінками правльного мовлення: навч.метод. посібн. Тернопіль: Мандрівець, 2017.
- 63.Соботович Е. Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей и діагностика их готовності к шкільному обученію. – К. : ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
- 64.Соботович Е. Ф. Психолінгвістическая структура речевої діяльності и механізми её формирования. – К. : ИЗМН, 1997. – 44 с.
- 65.Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией) : учеб. пособие для студентов. М. : Классикс-Стиль, 2003. 160 с.
- 66.Соботович Е.Ф. Формирование правильной речи у детей с моторной алалией / Е.Ф. Соботович. – К. : КГПИ, 1981. – 150 с.
- 67.Соботович Є. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку //Дефектологія. — 2003. — № 2.
- 68.Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. 2003. – №2. – 2-11 с.
- 69.Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції : навчально методичний посібник / Є. Ф. Сботович. – К. : ІОДО, 1995. – 204 с.
- 70.Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник. – К. : ІСДО, 1995. – 204 с. Рос. мовою.
- 71.Соботович Є.Ф., Тищенко В.В .Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту - К.: Актуальна освіта, 2004

72. Соловійова І.С. Формування складової структури слів у дошкільників із порушеннями мовлення: робочий зошит. Тернопіль: Мандрівець, 2017.
73. Тарасун В. Психолого-педагогічна допомога дітям раннього віку з особливостями в розвитку: Монографія. К.: 2012. 398 с.
74. Тарасун В. В. Формування мовної особистості - новий напрям логопедичної роботи. Дефектологія. 2007. № 4 С. 3-11.
75. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. — К.: Актуальна освіта, 2006. — 148 с.
76. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. — К.: Актуальна освіта, 2006. — 148 с.
77. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення) : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Крутій Катерина Леонідівна; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К. : 2005. — 44 с. : рис.
78. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років. Поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун — К. : Літера ЛТД, 2009. —128 с.
79. Тищенко В.В, Рібцун Ю.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам - К.: Літера ЛТД, 2006
80. Ткач О. М. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості складових семантичних полів слів у дітей середнього шкільного віку з ТПМ / О. М. Ткач // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. — Вип. 27. — С. 210—215.
81. Ткачова В.В. Про деякі проблеми сімей, які виховують дітей з відхиленнями
82. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник / Л. І. Трофименко. — К., 2014.
83. Трофименко Л. І. Програма корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення /

- Трофименко Л. І. / К. : 2012. – 38-49 с.
84. Трофименко Л. Новий зміст колекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів // Дефектологія. 2007. — №3. — С.34-40.
85. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів /Л. Трофименко// Дефектологія. 2007. – №3. – 34-40 с.
86. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів / Л. Трофименко // Дефектологія. – 2007. – № 3. – С. 34—40.
87. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч. посіб. / Трубавіна І. М. — К. : ДЦССМ, 2002. — 132 с.
88. Формування семантичних полів слів у дітей середнього шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Ткач Оксана Михайлівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 18 с.
89. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення : навч. – метод. посіб. К. : Видавничий дім Слово, 2012. 208 с.
90. Чередніченко Н.В. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: навч.-метод. посіб. / Н.В. Чередніченко, Д.М. Горбачова. К. : ДІА, 2016. – 212 с.
91. Шеремет М. К. Психомовленнєвий розвиток дітей із мовленнєвими порушеннями / М. К. Шеремет, Ю. В. Коломієць, В. В. Апухтіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 26. – 268-272 с.
92. Якимчук Г. В. Співвідношення мовленнєвого та інтелектуального розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення [Електронний ресурс] / Г. В. Якимчук. // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць / [редкол.: С. Д.

Максименко (гол. ред.), Л. А. Онуфрієва (відп. ред.) та ін.]; К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. — Вип. 33. — С. 613—624. — Режим доступу: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/11/33-50.pdf>. — Назва з екрану.